

Kadınlar üzerinde zorla kaybetmenin etkisi hakkında Avrupa-Akdeniz Bildirisi

Kadınlar Meclisi

YÜKSELEN SESLER, DİRENİŞ, ORTAK MÜCADELELER

İstanbul, 30 Kasım 2025

Önsöz

Zorla Kaybetmelere Karşı Avrupa-Akdeniz Federasyonu (FEMED) tarafından İstanbul'da düzenlenen Kadınlar Meclisi kapsamında bir araya gelen bizler; kayıp yakınları dernekleri, feminist aktivistler, insan hakları savunucuları, hukukçular, araştırmacılar ve sivil toplum örgütü üyeleri olarak, zorla kaybetmelerin kadınlar üzerindeki etkisine dair bu Avrupa Akdeniz Bildirisi'ni hazırladık.

İki gün süren bu meclis, toplumsal hareketlerin kriminalize edildiği, temel özgürlüklerin kısıtlandığı ve özellikle zorla kaybetmeler gibi ciddi insan hakları ihlallerinde cezasızlığın sürdüğü, artan siyasi baskı bağlamında gerçekleştirildi. Bu gibi otoriter ortamlarda özellikle kadınlar, zorla kaybetmelerden kalıcı şekilde etkilenmekte, aynı zamanda zorla kaybetmelere karşı mücadelede; gerçek, adalet ve onarım talepleri süreçlerinde merkezi bir rol oynamaktadır.

Kadınlar Meclisi, deneyimlerin, analizlerin ve stratejilerin zorla kaybetmelerle mücadele ekseninde paylaşılmasına olanak tanıyan, ulusötesi bir buluşma, dayanışma ve tartışma alanı oluşturdu. Yuvarlak masa toplantıları, katılımcı atölyeler ve stratejik oturumlar aracılığıyla, zorla kaybetmelerin kadınlar üzerindeki cinsiyete dayalı, çok boyutlu ve çoğu zaman sistemik etkileri ile hafızanın aktarımı ve kolektif mücadelenin öncü rolü ortaya kondu.

Düşüncelerimiz, şu ana eksenler etrafında şekillendi: Baskıcı ortamlarda insan haklarının savunulması; uluslararası insan haklarını koruma mekanizmalarına başvurulması ve bu mekanizmaların zorla kaybetmelerle mücadelede stratejik bir şekilde kullanılması; son olarak, hafızanın, arşivlerin ve belgelemenin unutulma, silinme ve cezasızlık karşısındaki hayati rolü.

Bu bildiri, kayıp yakınları ve insan hakları savunucularını bir araya getirmeyi, kolektif araç ve stratejiler paylaşmayı ve kadınların ses ve taleplerini ulusal ve uluslararası düzeyde ilgili alanlara taşımayı amaçlayan ortak bir iradenin ürünüdür. Aynı zamanda FEMED üyelerinin baskı ortamlarına karşı eylem yöntemlerini uyarlama ve güçlendirme kararlılığını da yansıtmaktadır.

Bu bildiriyle, zorla kaybetmelerle mücadelenin kadın hakları mücadelesinden ayrılamayacağını bildiriyoruz. Bu kolektif eylem, adaletin egemen olduğu ve herkesin onurunun korunduğu bir dünya arayışının parçasıdır.

Zorla Kaybetmelerin Kadınlar Üzerindeki Etkisine İlişkin Avrupa-Akdeniz Bildirisi

FEMED Kadınlar Meclisi

İstanbul, 30 Kasım 2025

I. Bağlam

Avrupa-Akdeniz bölgesinin tamamında zorla kaybetmeler, uluslararası insan hakları hukukunun en ciddi ve süregelen ihlallerinden biri olmaya devam etmektedir. Bu uygulamalar, siyasi baskı, devlet tarafından yürütülen güvenlik operasyonları, iç silahlı çatışmalar veya paramiliter grupların faaliyetleri bağlamında gerçekleşmekte ve tüm bunlar yapısal cezasızlık zemininde yaşanmaktadır.

Türkiye'de bu uygulamalar özellikle 1980'li yıllardan itibaren belgelenmiştir. Mağdur aileleri dernekleri tarafından belgelenen ve özellikle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ile BM mekanizmaları önüne taşınan unsurlar şunları ortaya koymaktadır: devlet görevlileri veya paramiliter güçler tarafından gerçekleştirilen tutuklamalar; özgürlükten yoksun bırakmanın sistematik olarak tanınmaması; etkili soruşturmaların yokluğu; ailelere yönelik baskılar, tehditler ve yıldırma eylemleri. Bu unsurlar, özellikle Kürt topluluklarını orantısız biçimde etkileyen ve onların temel hakları üzerinde kalıcı sonuçlar doğuran tekrar eden bir örüntünün varlığını ortaya koymaktadır.

Münferit olmaktan uzak olan bu durum, bölgedeki diğer ülkelerde ve farklı bağlamlarda da gözlemlenmekte olup, zorla kaybetmeler binlerce aileyi belirsizlik, sessizlik ve süregiden bir yas içinde bırakmıştır.

II. Zorla Kaybetmelerin Kadınlar Üzerindeki Etkisi: Toplumsal Cinsiyete Dayalı Bir Şiddet

Bölgedeki ülkelerde kayıp kişilerin büyük çoğunluğunu erkekler oluşturmaktadır; bu nedenle kadınlar, bu şiddetin doğrudan hedefi hâline gelmekte ve çok yönlü biçimde etkilenmektedir.

Nitekim, toplumsal normlar geleneksel olarak kadınlara aileye özen gösterme, aile bütünlüğünü sürdürme ve hafızanın korunması sorumluluğunu yüklerken zorla kaybetme bu sorumlulukları kamusal ve politik bir angajmana dönüştürmektedir. Kaybedilenlerin anneleri, eşleri, kız kardeşleri, kızları, teyzeleri ve büyükanneleri, devletin sustuğu yerde zorla kaybetmelere karşı mücadelenin yürütücüleri; adaletin yokluğunda onun sözcüleri; toplumun geri kalanı sessiz kaldığında ise harekete geçirici aktör olur. Ayrıca, belgeleme faaliyetleri, uluslararası şikâyetlerin hazırlanması ve kolektif hafızanın inşasında merkezi roller üstlenirler.

Öte yandan, yapılan araştırmalar, yakınlarını kaybeden kadınların belirsizlik ve tamamlanamayan yas süreci nedeniyle ciddi psikolojik sıkıntılar yaşadıklarını göstermektedir. Bu kadınlar aynı zamanda toplumsal damgalamaya maruz kalmakta ve bu damgalama, çoğu zaman saygınlıkları veya aile içindeki rolleri ataerkil normlar tarafından sorgulandıkça daha da derinleşmektedir. Ek olarak, artan ekonomik kırılganlık, güvensizlik, tehdit, yıldırma ve yeniden mağduriyet gibi durumlarla da karşı karşıya kalmaktadırlar. Kaybetmelere ilişkin şiddetin yanı sıra, etnik köken, sosyo-ekonomik durum, yaşadıkları yer, göç statüsü ve diğer dışlanma biçimlerine bağlı kesişimsel ayrımcılıklar da söz konusudur. Özellikle Türkiye'deki Kürt kadınları, çoklu marjinalleşme süreçlerinden zaten etkilenmiş olmaları nedeniyle bu risk ve dinamiklere özellikle maruz kalmaktadır.

Aşağıdaki etmenler göz önünde bulundurularak:

- Avrupa-Akdeniz bölgesindeki zorla kaybetmeler, uluslararası hukukun ciddi ve sürekli bir ihlalini oluşturmakta ve kadınları farklı biçimlerde, çoğu zaman daha ağır şekilde etkilemektedir;
- Kadınlar (anneler, eşler, kız kardeşler, kızlar, teyzeler ve büyükanneler), kaybedilen kişilerin aranmasında belirleyici bir rol oynamakta ve bu süreçte çoğu zaman kendi güvenliklerini tehlikeye atmaktadır;
- Kadınlar, yürüttükleri faaliyetler nedeniyle tehdit, cezalandırma, damgalanma ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet başta olmak üzere özgül şiddet biçimlerine maruz kalmaktadır;
- Kayıp kişilerin statüsünü çevreleyen hukuki boşluk, kadınları uzun süre korumasız hâle getirmekte ve ekonomik, sosyal ve ailevi haklara etkin erişimlerini engellemektedir.
- Kadınlar, hakikat, adalet ve tazmin süreçlerinde temel aktörler olup, deneyimleri ve talepleri kamu politikalarına yansıtılmalıdır

- Özellikle etnik köken, kırsal yaşam, dil veya sosyo-ekonomik statüye dayanan yapısal ayrımcılıklar, kadınların marjinalleşmesini derinleştirmekte ve adalete erişimlerini zorlaştırmaktadır.
- Kadınların  rg tlenmesi, barışın inşasına, kolektif hafızanın korunmasına ve demokratik bir toplumun güçlendirilmesine önemli katkı sağlamaktadır;
- Devletler uluslararası yükümlülükleri doğrultusunda kadınların özel ihtiyaçlarını da dikkate alarak  nleme, arama, hakikatin ortaya çıkarılması, koruma sağlama ve adil tazminat sağlamakla yükümlüdür.

Zorla Kaybetmelere Karşı Avrupa-Akdeniz Federasyonu (FEMED),  ye dernekleri adına; 29 ve 30 Kasım 2025 tarihlerinde İstanbul'da düzenlenen, kadınların zorla kaybetmelere karşı mücadeledeki rolü ile bu suçun toplumsal cinsiyete dayalı etkisini ele alan Kadınlar Meclisi  er evesinde;

Bölgede yer alan devletlerden şunları talep etmektedir:

I. Hakikat ve Adalet

1. Toplumsal cinsiyet perspektifini sistematik olarak içeren, açık bir yetkiye, soruştırma gücüne ve yeterli kaynaklara sahip bağımsız bir hakikat araştırma mekanizması oluşturmak.
2. Failleri ve sorumluları tespit etmek ve yargı önüne çıkarmak için etkin soruştırma ve kovuşturmalar yürütmek.
3. Polis, asker  ve istihbarat kurumlarının arşivleri de dahil olmak üzere kamu arşivlerinin bütünlüğünü korumak ve kayıpların araştırılmasında tüm paydaşların bu arşivlere erişimini etkin kılmak
4. Kadın kolektiflerinin, barışıl gösterilerin ve arama eylemlerinin cezalandırılmasına son vermek ve bunları korumak; ifade, bilgi edinme ve basın özgürlüğünü garanti altına almak.
5. Tüm kayıp yakınları derneklerinin etkin örgütlenme hakkını güvence altına almak.
6. Her zorla kaybetme vakasında, toplumsal cinsiyete duyarlı usuller içeren, ivedi, tarafsız ve etkili soruşturmalar garanti etmek.

7. İhtiyaçların, yöntemlerin ve önceliklerin belirlenmesi sürecinde ve barışın inşasında kadınların katılımını garanti etmek.
8. Zorla kaybetme suçunu, mütemadi ve zamanaşımına uğramayan bir suç olarak ceza kanunlarına dahil etmek.
9. Göçmenleri, etnik azınlıkları, cinsel ve toplumsal cinsiyet kimliği temelli azınlıkları ve diğer risk altındaki grupları zorla kaybetmelere karşı korumak için özel yasalar çıkarmak.
10. Uluslararası normlara uygun olarak toplu mezarların açılmasına, kalıntıların çıkarılmasına izin vermek ve bağımsız bir kimlik tespit programının derhal uygulanmasını sağlamak.
11. Kalıntılar bulunduğunda genetik eşleştirmelere olanak sağlamak için merkezi bir DNA veri tabanının oluşturulmasına izin vermek.

II. Onarım

12. Toplumsal cinsiyete duyarlı onarım programları oluşturmak; hukuki ve yargısal kurumlar dâhil olmak üzere kamu politikalarının tüm aşamalarında, karar alma ve yönetim süreçlerinde kadınların tam ve etkin katılımını güvence altına almak.
13. Kadınlar üzerindeki özgül etkileri dikkate alan, uzmanlaşmış psikososyal ve hukuki destek hizmetleri oluşturmak.
14. Kayıp yakınları için tazminat ve onarım mekanizmaları tesis etmek.
15. Miras, çocukların eğitimi, çeşitli sosyal haklar, aile mallarına erişim ve medeni haklar gibi alanlarda tıkanmış idari işlemlerin çözümü için destek sağlamak.

III. Tekrarın Önlenmesine İlişkin Güvenceler, Onur ve Hafıza

16. Kadınların rolünü açıkça tanıyarak, zorla kaybetmeyi kamusal hafıza politikalarına dahil etmek.
17. Ailelerin ve örgütlerin aktif katılımına izin vererek kayıpları belgelemek.
18. Geçiş dönemi adaleti mekanizmalarının oluşturulmasında kadınların katılımını ve bu mekanizmaların organları içinde temsillerini güvence altına almak.

19. Zorla kaybetmelere imkân tanıyan uygulamaların sona erdirilmesi ve zorla kaybetmelere karşı mücadele eden kadınların yeniden mağdur edilmesinin önlenmesi amacıyla devlet kurumlarında yapısal reformlar hayata geçirmek
20. Zorla kaybetmelere ilişkin bir modülü ilk ve yükseköğretim müfredatlarına dâhil etmek.
21. Zorla kaybetmelere karşı mücadeleyi, toplumsal dokunun tahribine karşı bir mücadele olarak teşvik etmek.
22. Arşivler, idari bilgilere erişim ve kişisel verilerin korunmasına ilişkin, uluslararası standartlara uygun bir mevzuatı teşvik etmek.

IV. Önleme

23. Zorla kaybettirmelerin varlığını, sistemsel doğasını ve kadınlar üzerindeki farklı etkilerini kamuoyuna açık şekilde tanımak.
24. Zorla kaybettirmelerin mutlak şekilde yasaklanmasını güvence altına alan yasal ve düzenleyici tedbirleri kabul etmek
25. Öncelikli olarak, Tüm Kişilerin Zorla Kaybedilmelere Karşı Korunmasına dair Uluslararası Sözleşme ile İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Ceza veya Muameleye ilişkin Sözleşmeye ek isteğe bağlı protokolü onaylamak (A/RES/57/199 sayılı karar).
26. Güvenlik güçleri, yargıçlar ve adli personeli, zorla kaybetmelerin önlenmesine yönelik uluslararası araçlar ve mekanizmalar konusunda, özellikle cinsiyet perspektiflerini dikkate alarak eğitmek.
27. Kadınların, özellikle erken uyarı mekanizmaları, hukuki destek ve fiziksel güvenlik sağlanması yoluyla etkin biçimde korunmasını sağlamak.
28. Kadınların, yakınlarının ölümünü bildirmek zorunda kalmadan temel haklarını—özellikle ekonomik ve sosyal haklarını—kullanabilmesini sağlayacak şekilde kayıp kişilere yönelik yasal bir statü oluşturmak.

V. Kapsayıcı Toplumsal Cinsiyet Perspektifi

29. Zorla kaybettirmelere ilişkin tüm politikalara—önleme, belgeleme, araştırma, soruşturma, tazminat ve hafıza çalışmalarına—cinsiyet analizi ve perspektifini sistematik şekilde entegre etmek.

30. Kadınları, sosyal dönüşümlerin, belgelemenin ve ihlallerin önlenmesinin kilit aktörleri olarak desteklemek; ayrıca, zorla kaybetmelerle mücadele eden kadın dernekleri ile kadın haklarının geliştirilmesine yönelik feminist dernekler arasında yeni ağlar ve çalışma grupları oluşturmak.

İstanbul, 30 Kasım 2025